**Teresa Krynicka-Tarnacka, Grażyna Wnuk,
Zofia Wojtkowicz**

PROGRAM NAUCZANIA GEOGRAFII dla gimnazjum

ZIEMIA i LUDZIE

Program nauczania geografii dla gimnazjum zgodny z Podstawą programową wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego. Geografia. III etap edukacyjny dla gimnazjum zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. (Dziennik Ustaw z dnia 15 stycznia 2009 r. Nr 4, poz. 17).

SOP OŚWIATOWIEC TORUŃ

© Copyright by SOP Oświatowiec Toruń 2009

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP 4
2. KSZTAŁCENIE GEOGRAFICZNE W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO W KOLEJNYCH ETAPACH EDUKACYJNYCH 5
   2.1. II etap edukacyjny – przedmiot „Przyroda" – klasy IV-VI szkoła podstawowa 5
   2.2. III etap edukacyjny – gimnazjum 8
   2.3. IV etap edukacyjny – I klasa szkoły ponadgimnazjalnej 14
   2.4. Plan nauczania geografii w gimnazjum na tle szkolnej edukacji geograficznej 17
3. PROGRAM NAUCZANIA GEOGRAFII W GIMNAZJUM 18
   3.1. Koncepcja programu „Ziemia i ludzie"..... 18
   3.2. Szczegółowe cele edukacyjne kształcenia i wychowania 21
   3.3. Materiał nauczania związany ze szczegółowymi celami edukacyjnymi 22
   3.4. Procedury osiągania szczegółowych celów edukacyjnych 36
   3.5. Opis założonych osiągnięć ucznia i propozycje metod ich oceny 38
LITERATURA POMOCNICZA DLA NAUCZYCIELA 39

1. WSTĘP

Program nauczania geografii „Ziemia i ludzie" przeznaczony jest dla uczniów gimnazjum (III etap edukacyjny). Program jest zgodny z *Podstawą programową kształcenia ogólnego* (Rozporządzenie MEN, Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz.17 z dnia 15 stycznia 2009).

Przy jego opracowaniu wykorzystano dorobek dydaktyki geografii, psychologii, a także doświadczenia dydaktyczne autorów.

Struktura programu „Ziemia i ludzie" została opracowana w oparciu o cele edukacyjne zawarte w Podstawie programowej:

„Szkoła powinna też poświęcić dużo uwagi efektywności kształcenia w zakresie nauk przyrodniczych i ścisłych – zgodnie z priorytetami Strategii Lizbońskiej. Kształcenie w tym zakresie jest kluczowe dla rozwoju cywilizacyjnego Polski oraz Europy.

W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji."

W programie uwzględniono treści kształcenia, przewidywane osiągnięcia ucznia, procedury osiągania celów edukacyjnych, a także metody sprawdzania i oceny osiągnięć ucznia.

Program można zastosować w każdym gimnazjum, niezależnie od warunków organizacyjnych szkoły, jej sytuacji finansowej i wyposażenia.

Szczegółowe treści nauczania są powiązane z poznawaniem przez ucznia swojego regionu, kraju, Europy oraz wybranych regionów świata. Można je poszerzać w zależności od zainteresowań ucznia, warunków materialnych szkoły oraz szkolnego programu dydaktyczno-wychowawczego.

Zawarta w programie wiedza ma zarówno walory poznawcze, jak i użyteczne. Powinna ułatwić uczniowi poruszanie się we współczesnym świecie.

W programie „Ziemia i ludzie" zawarto również kształtowanie postaw związanych z uświadamianiem uczniowi udziału we współtworzeniu świata i przejmowaniu odpowiedzialności za jego dalsze losy.

Autorki

2. KSZTAŁCENIE GEOGRAFICZNE W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO W KOLEJNYCH ETAPACH EDUKACYJNYCH

2.1. II etap edukacyjny – przedmiot „Przyroda" – klasy IV – VI szkoła podstawowa

Tabela 1. Geograficzne cele kształcenia i wymagane umiejętności w Podstawie programowej przedmiotu „przyroda"

Lp.	Cele ogólne kształcenia	Wymagane umiejętności Uczeń:
I.	**Zaciekawienie światem przyrody**	• stawia pytania dotyczące zjawisk zachodzących w przyrodzie • prezentuje postawę badawczą w poznawaniu prawidłowości świata przyrody • poszukuje odpowiedzi na pytanie: „dlaczego?", „jak jest?, co się stanie, gdy?"
II.	**Stawianie hipotez na temat zjawisk i procesów zachodzących w przyrodzie i ich weryfikacja**	• przewiduje przebieg niektórych zjawisk i procesów przyrodniczych • wyjaśnia proste zależności pomiędzy zjawiskami • przeprowadza obserwacje i doświadczenia według instrukcji • rejestruje ich wyniki w różnej formie oraz objaśnia je używając prawidłowej termino-logii
III.	**Praktyczne wykorzystanie wiedzy przyrodniczej**	• orientuje się w otaczającej go przestrzeni przyrodniczej i kulturowej
IV.	**Poszanowanie przyrody**	• zachowuje się w środowisku zgodnie z obowiązującymi zasadami • działa na rzecz ochrony przyrody i dorobku kulturowego społeczności
V.	**Obserwacje, pomiary i doświadczenia**	• korzysta z różnych źródeł informacji (własnych obserwacji, badań, doświadczeń, tekstów, map, tabel, fotografii, filmów) • wykonuje pomiary i korzysta z instrukcji (słownej, tekstowej i graficznej) • dokumentuje i prezentuje wyniki obserwacji i doświadczeń • stosuje technologie informacyjne

Tabela 2. Geograficzne treści nauczania i wymagane umiejętności w przedmiocie przyroda w Podstawie programowej

Nr Pp.*)	Geograficzne treści nauczania	Wymagane umiejętności Uczeń:
2.	**Orientacja w terenie**	1. wyznacza kierunki na widnokręgu za pomocą kompasu, gnomonu 2. obserwuje widomą wędrówkę Słońca w ciągu doby, miejsca wschodu, górowania i zachodu Słońca, w zależności od pory roku, wskazuje zależność między wysokością Słońca a długością cienia 3. orientuje plan, mapę w terenie, posługuje się legendą 4. identyfikuje na planie i mapie topograficznej miejsce obserwacji i obiekty w najbliższym otoczeniu, określa wzajemne położenie obiektów na planie, mapie topograficznej i w terenie 5. posługuje się podziałką liniową do określania odległości, porównuje odległość na mapie z odległością rzeczywistą w terenie 6. wykonuje pomiary np. taśmą mierniczą, szacuje odległości i wysokości w terenie 7. rozróżnia w terenie i na modelu formy wypukłe i wklęsłe, wskazuje takie formy na mapie poziomicowej
3.	**Obserwacje, doświadczenia przyrodnicze i modelowanie**	2. obserwuje i nazywa zjawiska atmosferyczne zachodzące w Polsce 10. wykonuje i opisuje proste doświadczenia wykazujące istnienie powietrza i ciśnienia atmosferycznego; buduje na podstawie instrukcji prosty wiatromierz i wykorzystuje go w prowadzeniu obserwacji 11. wymienia nazwy składników pogody (temperatura powietrza, opady i ciśnienie atmosferyczne, kierunek i siła wiatru) oraz przyrządów służących do ich pomiaru, podaje jednostki pomiaru temperatury i opadów stosowane w meteorologii 12. obserwuje pogodę, mierzy temperaturę powietrza oraz określa kierunek i siłę wiatru, rodzaje opadów i osadów, stopień zachmurzenia nieba, prowadzi kalendarz pogody 13. opisuje i porównuje cechy pogody w różnych porach roku, dostrzega zależność między wysokością Słońca, długością dnia a temperaturą powietrza w ciągu roku
4.	**Najbliższa okolica**	1. rozpoznaje w terenie przyrodnicze (nieożywione i ożywione) oraz antropogeniczne składniki krajobrazu i wskazuje zależności między nimi 2. wymienia i charakteryzuje czynniki warunkujące życie na lądzie 8. obserwuje zjawiska zachodzące w cieku wodnym, określa kierunek i szacuje prędkość przepływu wody, rozróżnia prawy i lewy brzeg 9. rozróżnia i opisuje rodzaje wód powierzchniowych 13. rozpoznaje i nazywa skały typowe dla miejsca zamieszkania: piasek, glina i inne charakterystyczne dla okolicy 14. opisuje glebę jako zbiór składników nieożywionych i ożywionych, wyjaśnia znaczenie organizmów glebowych i próchnicy w odniesieniu do żyzności gleby

*) **Nr Pp.** – numer w Podstawie programowej

5.	**Człowiek a środowisko**	4. podaje przykłady miejsc w najbliższym otoczeniu, w których zaszły korzystne i niekorzystne zmiany pod wpływem działalności człowieka 5. podaje przykłady pozytywnego i negatywnego wpływu środowiska na zdrowie człowieka
7.	**Krajobrazy Polski i Europy**	1. rozpoznaje na mapie hipsometrycznej niziny, wyżyny i góry 2. charakteryzuje wybrane krajobrazy Polski: gór wysokich, wyżyny wapiennej, nizinny, pojezierny, nadmorski, wielkomiejski, przemysłowy, rolniczy oraz wskazuje je na mapie 3. podaje przykłady zależności między cechami krajobrazu a formami działalności człowieka 4. wymienia formy ochrony przyrody stosowane w Polsce, wskazuje na mapie parki narodowe, podaje przykłady rezerwatów przyrody, pomników przyrody i gatunków objętych ochroną, występujących w najbliższej okolicy 5. wymienia najważniejsze walory turystyczne największych miast Polski, ze szczególnym uwzględnieniem Warszawy, Krakowa, Gdańska 6. lokalizuje na mapie Europy: Polskę oraz państwa sąsiadujące z Polską i ich stolice 7. opisuje krajobrazy wybranych obszarów Europy (śródziemnomorski, alpejski), rozpoznaje je na ilustracji oraz lokalizuje na mapie
11.	**Ziemia we Wszechświecie**	1. opisuje kształt Ziemi z wykorzystaniem jej modelu – globusa 2. wymienia nazwy planet Układu Słonecznego i porządkuje je według odległości od Słońca 3. wyjaśnia założenia teorii heliocentrycznej Mikołaja Kopernika 6. prezentuje za pomocą modelu ruch obiegowy i obrotowy Ziemi 7. odnajduje zależność między ruchem obrotowym Ziemi a zmianą dnia i nocy 8. wykazuje zależność między ruchem obiegowym Ziemi a zmianami pór roku
12.	**Lądy i oceany**	1. wskazuje na globusie: bieguny, równik, południk zerowy i 180°, półkule, kierunki główne oraz lokalizuje kontynenty, oceany i określa ich położenie względem równika i południka zerowego 2. wskazuje na mapie świata: kontynenty, oceany, równik, południk zerowy i 180°, bieguny 4. opisuje przebieg największych wypraw odkrywczych, w szczególności Krzysztofa Kolumba i Ferdynanda Magellana
13.	**Krajobrazy świata**	1. charakteryzuje warunki klimatyczne i przystosowania do nich wybranych organizmów w następujących krajobrazach strefowych: lasu równikowego wilgotnego, sawanny, pustyni gorącej, stepu, tajgi, tundry, pustyni lodowej 2. opisuje krajobrazy świata, w szczególności: lasu równikowego wilgotnego, sawanny, pustyni gorącej, stepu, tajgi, tundry, pustyni lodowej, rozpoznaje je na ilustracji oraz lokalizuje na mapie 4. podaje przykłady współzależności między składnikami krajobrazu, zwłaszcza między klimatem (temperatura powietrza, opady atmosferyczne) a rozmieszczeniem roślin i zwierząt

2.2. III etap edukacyjny – gimnazjum

Cele kształcenia ogólnego dla III etapu edukacyjnego w Podstawie programowej

I. Przyswojenie przez uczniów określonego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyk.
II. Zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów.
III. Kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.

Cele kształcenia geograficznego i wymagane umiejętności na III etapie kształcenia

Lp.	Cele kształcenia ogólnego	Wymagane umiejętności Uczeń:
I.	**Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej**	• dokonuje obserwacji i pomiarów w terenie • korzysta z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu gromadzenia, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych
II.	**Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów**	• posługuje się podstawowym słownictwem geograficznym w toku opisywania oraz wyjaśniania zjawisk i procesów zachodzących w środowisku geograficznym • identyfikuje związki i zależności w środowisku przyrodniczym, gospodarce i życiu społecznym w różnych skalach przestrzennych (lokalnej, regionalnej, krajowej, globalnej) • rozumie wzajemne relacje przyroda – człowiek • wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne warunków środowiska przyrodniczego oraz działalności człowieka na Ziemi
III.	**Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce**	• wykorzystuje wiedzę i umiejętności geograficzne w celu lepszego rozumienia współczesnego świata i swojego w nim miejsca • stosuje wiadomości i umiejętności geograficzne w życiu codziennym, między innymi w racjonalnym wykorzystaniu zasobów środowiska

IV.	**Kształtowanie postaw**	Uczeń rozwija w sobie: • ciekawość świata poprzez zainteresowanie własnym regionem, Polską, Europą i światem • świadomość wartości i poczucie odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze i kulturowe własnego regionu i Polski • patriotyzm i poczucie tożsamości (lokalnej, regionalnej, narodowej) przy jednoczesnym poszanowaniu innych narodów i społeczności – ich systemów wartości i sposobów życia

Treści nauczania – wymagania szczegółowe (umiejętności)

Nr Pp.	Treści nauczania	Wymagane umiejętności Uczeń:
1.	**Mapa – umiejętności czytania, interpretacji i posługiwania się mapą**	1. wykazuje znaczenie skali mapy w przedstawianiu różnych informacji geograficznych na mapie; posługuje się skalą mapy do obliczenia odległości w terenie 2. odczytuje z map informacje przedstawione za pomocą różnych metod kartograficznych 3. posługuje się w terenie planem, mapą topograficzną, turystyczną, samochodową (m.in. orientuje mapę oraz identyfikuje obiekty geograficzne na mapie i w terenie) 4. identyfikuje położenie i charakteryzuje odpowiadające sobie obiekty geograficzne na fotografiach, zdjęciach lotniczych i satelitarnych oraz mapach topograficznych 5. dobiera odpowiednią mapę w celu uzyskania określonych informacji geograficznych 6. określa położenie geograficzne oraz matematyczno-geograficzne punktów i obszarów na mapie 7. lokalizuje na mapach (również konturowych) kontynenty oraz najważniejsze obiekty geograficzne na świecie i w Polsce (niziny, wyżyny, góry, rzeki, jeziora, wyspy, morza, państwa itp.) 8. analizuje i interpretuje treści map ogólnogeograficznych, tematycznych, turystycznych 9. projektuje i opisuje trasy podróży na podstawie map turystycznych, topograficznych i samochodowych
2.	**Kształt, ruchy Ziemi i ich następstwa**	1. podaje główne cechy kształtu i wymiarów Ziemi; odczytuje współrzędne geograficzne na globusie 2. posługuje się ze zrozumieniem pojęciami: ruch obrotowy Ziemi, czas słoneczny, czas strefowy; podaje cechy ruchu obrotowego; wyjaśnia, dlaczego zostały wprowadzone strefy czasowe i granica zmiany daty; posługuje się mapą stref czasowych do określania różnicy czasu strefowego i słonecznego na Ziemi

cd.		3. podaje cechy ruchu obiegowego Ziemi; przedstawia (wykorzystując również własne obserwacje) zmiany w oświetleniu Ziemi oraz w długości trwania dnia i nocy w różnych szerokościach geograficznych i porach roku 4. podaje najważniejsze geograficzne następstwa ruchów Ziemi
3.	**Wybrane zagadnienia geografii fizycznej**	1. charakteryzuje wpływ głównych czynników klimatotwórczych na klimat 2. charakteryzuje na podstawie wykresów lub danych liczbowych przebieg temperatury powietrza i opadów atmosferycznych w ciągu roku w wybranych stacjach meteorologicznych położonych w różnych strefach klimatycznych; oblicza amplitudę i średnią temperaturę powietrza; wykazuje na przykładach związek między wysokością Słońca a temperaturą powietrza 3. wykazuje zróżnicowanie klimatyczne Ziemi na podstawie analizy map temperatury powietrza i opadów atmosferycznych oraz map stref klimatycznych na Ziemi 4. podaje na podstawie map tematycznych zależności między strefami oświetlenia Ziemi a strefami klimatycznymi oraz wykazuje wpływ klimatu na zróżnicowanie roślinności i gleb na Ziemi 5. podaje główne cechy płytowej budowy litosfery; wykazuje związki pomiędzy płytową budową litosfery a występowaniem zjawisk wulkanicznych i trzęsień ziemi 6. posługuje się ze zrozumieniem pojęciem wietrzenia i erozji; przedstawia rzeźbotwórczą rolę wód płynących, fal morskich, wiatru, lądolodów i lodowców górskich 7. rozpoznaje i opisuje w terenie formy rzeźby powstałe w wyniku działania czynników rzeźbotwórczych
4.	**Położenie i środowisko przyrodnicze Polski**	1. charakteryzuje, na podstawie map różnej treści, położenie własnego regionu w Polsce oraz położenie Polski na świecie i w Europie; opisuje podział administracyjny Polski; podaje nazwy i wskazuje na mapie województwa oraz ich stolice 2. opisuje najważniejsze wydarzenia (obrazy) z przeszłości geologicznej Polski: powstanie węgla kamiennego, powstawanie gór, zalewy mórz, zlodowacenia; wykazuje zależności pomiędzy współczesną rzeźbą Polski a wybranymi wydarzeniami geologicznymi 3. rozpoznaje główne rodzaje skał występujących we własnym regionie i w Polsce; wskazuje na mapie najważniejsze obszary ich występowania; podaje przykłady wykorzystania skał w różnych dziedzinach życia człowieka 4. podaje główne cechy klimatu Polski; wykazuje ich związek z czynnikami je kształtującymi; wyjaśnia mechanizm powstawania wiatru halnego i bryzy morskiej 5. wymienia główne rodzaje zasobów naturalnych Polski i własnego regionu: lasów, wód, gleb, surowców mineralnych; korzystając z mapy, opisuje ich rozmieszczenie i określa znaczenie gospodarcze

5.	**Ludność Polski**	1. wyjaśnia i poprawnie stosuje podstawowe pojęcia z zakresu demografii: przyrost naturalny, urodzenia i zgony, średnia długość życia 2. odczytuje z różnych źródeł informacji (m.in. rocznika statystycznego oraz piramidy płci i wieku) dane dotyczące: liczby ludności Polski, urodzeń, zgonów, przyrostu naturalnego, struktury płci, średniej długości życia w Polsce; odczytuje wielkość i główne kierunki migracji z Polski i do Polski 3. charakteryzuje, na podstawie map gęstości zaludnienia, zróżnicowanie rozmieszczenia ludności w Polsce i zamieszkiwanym regionie oraz wyjaśnia te różnice czynnikami przyrodniczymi, historycznymi, ekonomicznymi 4. wykazuje różnice w strukturze zatrudnienia ludności w Polsce i we własnym regionie 5. podaje główne, aktualne problemy rynku pracy w Polsce i we własnym regionie 6. analizuje, porównuje, ocenia rozmieszczenie i wielkość miast w Polsce i zamieszkiwanym regionie; wyjaśnia przyczyny rozwoju wielkich miast w Polsce
6.	**Wybrane zagadnienia geografii gospodarczej Polski**	1. wyróżnia główne cechy struktury użytkowania ziemi, wielkości i własności gospodarstw rolnych, zasiewów i hodowli w Polsce na podstawie analizy map, wykresów, danych liczbowych 2. podaje przyczyny zróżnicowania w rozmieszczeniu wybranych upraw (pszenicy, ziemniaków, buraków cukrowych) oraz chowu bydła i trzody chlewnej w Polsce 3. przedstawia, na podstawie różnych źródeł informacji, strukturę wykorzystania źródeł energii w Polsce i ocenia jej wpływ na stan środowiska przyrodniczego 4. wyjaśnia przyczyny zmian zachodzących w przemyśle w Polsce i we własnym regionie oraz wskazuje najlepiej rozwijające się obecnie w Polsce gałęzie produkcji przemysłowej 5. rozróżnia rodzaje usług; wyjaśnia szybki rozwój wybranych usług w Polsce i we własnym regionie 6. wykazuje na przykładach walory turystyczne Polski oraz opisuje obiekty znajdujące się na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości 7. opisuje na podstawie map i wyjaśnia zróżnicowanie gęstości i jakości sieci transportowej w Polsce i wykazuje jej wpływ na rozwój innych dziedzin działalności gospodarczej 8. wykazuje konieczność ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego w Polsce; wymienia formy jego ochrony, proponuje konkretne działania na rzecz jego ochrony we własnym regionie

7.	**Regiony geograficzne Polski**	1. wskazuje na mapie główne regiony geograficzne Polski 2. charakteryzuje, na podstawie map tematycznych, środowisko przyrodnicze głównych regionów geograficznych Polski, ze szczególnym uwzględnieniem własnego regionu (również na podstawie obserwacji terenowych) 3. opisuje, na podstawie map tematycznych, najważniejsze cechy gospodarki regionów geograficznych Polski oraz ich związek z warunkami przyrodniczymi 4. przedstawia, np. w formie prezentacji multimedialnej, walory turystyczne wybranego regionu geograficznego, ze szczególnym uwzględnieniem jego walorów kulturowych 5. projektuje i opisuje, na podstawie map turystycznych, tematycznych, ogólnogeograficznych i własnych obserwacji terenowych, podróż wzdłuż wybranej trasy we własnym regionie, uwzględniając walory przyrodnicze i kulturowe 6. przedstawia główne cechy położenia oraz środowiska przyrodniczego Morza Bałtyckiego; wykazuje znaczenie gospodarcze Morza Bałtyckiego oraz przyczyny degradacji jego wód
8.	**Sąsiedzi Polski – zróżnicowanie geograficzne, przemiany**	1. charakteryzuje i porównuje, na podstawie różnych źródeł informacji geograficznej, środowisko przyrodnicze krajów sąsiadujących z Polską; wykazuje ich zróżnicowanie społeczne i gospodarcze 2. wyjaśnia przyczyny dynamicznego rozwoju gospodarczego Niemiec 3. przedstawia współczesne przemiany społeczne i gospodarcze Ukrainy 4. wykazuje zróżnicowanie przyrodnicze, narodowościowe, kulturowe i gospodarcze Rosji 5. przedstawia główne cechy środowiska przyrodniczego, gospodarki oraz formy współpracy z krajem będącym najbliższym sąsiadem regionu, w którym uczeń mieszka
9.	**Europa. Relacje: przyroda – człowiek – gospodarka**	1. wykazuje się znajomością podziału politycznego Europy 2. określa położenie Europy i główne cechy środowiska przyrodniczego na podstawie mapy ogólnogeograficznej i map tematycznych 3. opisuje, na podstawie map tematycznych, zróżnicowanie regionalne, kulturowe, narodowościowe i etniczne współczesnej Europy oraz najważniejsze przyczyny i konsekwencje tego zróżnicowania 4. wykazuje, na podstawie map tematycznych, związki między głównymi cechami środowiska przyrodniczego Europy Północnej a głównymi kierunkami rozwoju gospodarczego

cd.		5. wykazuje, na przykładzie rolnictwa Francji lub innego kraju europejskiego, związek pomiędzy warunkami przyrodniczymi a kierunkiem i efektywnością produkcji rolnej; identyfikuje cechy rolnictwa towarowego 6. przedstawia, na podstawie wskazanych źródeł informacji geograficznej, główne kierunki i przyczyny zmian w strukturze przemysłu wybranego regionu (lub okręgu) przemysłowego w Europie Zachodniej 7. przedstawia główne cechy położenia, wielkości, układu przestrzennego oraz znaczenie Paryża lub Londynu jako światowej metropolii 8. wykazuje wpływ gór na cechy środowiska przyrodniczego oraz gospodarkę krajów alpejskich 9. wykazuje związki między rozwojem turystyki w Europie Południowej a warunkami przyrodniczymi oraz dziedzictwem kultury śródziemnomorskiej 10. prezentuje opracowaną na podstawie map, przewodników, Internetu trasę wycieczki po Europie lub jej części
10.	**Wybrane regiony świata. Relacje: człowiek – przyroda – gospodarka**	1. wykazuje, na podstawie map tematycznych, że kontynent Azji jest obszarem wielkich geograficznych kontrastów 2. przedstawia, na podstawie map tematycznych, warunki przyrodnicze obszarów, na których kształtowały się najstarsze azjatyckie cywilizacje 3. analizuje wykresy i dane liczbowe dotyczące rozwoju ludnościowego i urbanizacji w Chinach; wyjaśnia, na podstawie map tematycznych, zróżnicowanie rozmieszczenia ludności na obszarze Chin; podaje kierunki rozwoju gospodarczego Chin oraz wskazuje zmiany znaczenia Chin w gospodarce światowej 4. wykazuje znaczenie czynników społeczno-kulturowych w tworzeniu nowoczesnej gospodarki Japonii na tle niekorzystnych cech środowiska przyrodniczego 5. wykazuje związek pomiędzy rytmem upraw i „kulturą ryżu" a cechami klimatu monsunowego w Azji Południowo-Wschodniej 6. opisuje kontrasty społeczne i gospodarcze w Indiach; wyjaśnia przyczyny gwałtownego rozwoju nowoczesnych technologii 7. charakteryzuje region Bliskiego Wschodu pod kątem cech kulturowych, zasobów ropy naftowej, kierunków i poziomu rozwoju gospodarczego; wskazuje miejsca konfliktów zbrojnych 8. charakteryzuje na podstawie map tematycznych i wyjaśnia występowanie stref klimatyczno-roślinno-glebowych w Afryce

cd.		9. wykazuje, na przykładzie strefy Sahelu, związek pomiędzy formami gospodarowania człowieka a zasobami wodnymi; uzasadnia potrzebę racjonalnego gospodarowania w środowisku charakteryzującym się poważnymi niedoborami słodkiej wody 10. określa związki pomiędzy problemami wyżywienia, występowaniem chorób (m.in. AIDS) a poziomem życia w krajach Afryki na południe od Sahary 11. wyróżnia główne cechy i przyczyny zróżnicowania kulturowego i etnicznego Ameryki Północnej i Południowej 12. identyfikuje konflikt interesów pomiędzy ekologicznymi skutkami wylesiania Amazonii a jej gospodarczym wykorzystaniem; określa cechy rozwoju i problemy wielkich miast Brazylii 13. wykazuje związki między gospodarką a warunkami środowiska przyrodniczego w najważniejszych regionach gospodarczych Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej; określa rolę Stanów Zjednoczonych w gospodarce światowej 14. przedstawia, na podstawie map tematycznych, główne cechy gospodarki Australii na tle warunków środowiska przyrodniczego 15. przedstawia cechy położenia i środowiska geograficznego Antarktyki i Arktyki; podaje główne cechy i przyczyny zmian w środowisku przyrodniczym obszarów okołobiegunowych

2.3. IV etap edukacyjny – I klasa szkoły ponadgimnazjalnej

Podstawa programowa zakłada, że kształcenie ogólne dla każdego ucznia kończy się w I klasie szkoły ponadgimnazjalnej. Dlatego nauczyciele uczący w gimnazjum powinni znać cele i treści nauczania geografii w klasie pierwszej szkoły ponadgimnazjalnej. Jest to niezbędne dla świadomego przygotowania uczniów gimnazjum do kontynuowania kształcenia w liceum.

Cele kształcenia ogólnego na IV etapie edukacji – zakres podstawowy – I klasa szkoły ponadgimnazjalnej

I. Wykorzystanie różnych źródeł informacji do analizy i prezentowania współczesnych problemów przyrodniczych, gospodarczych, społecznych, kulturowych i politycznych.
II. Formułowanie i weryfikowanie hipotez dotyczących problemów współczesnego świata.
III. Rozumienie relacji człowiek – przyroda – społeczeństwo w skali globalnej i regionalnej.

Treści nauczania i wymagania szczegółowe

Nr Pp.	Treści nauczania	Wymagane umiejętności Uczeń:
1.	**Współczesne problemy demograficzne i społeczne świata**	1. wyróżnia i charakteryzuje obszary o optymalnych i trudnych warunkach do zamieszkania w skali globalnej i regionalnej; formułuje prawidłowości rządzące rozmieszczeniem ludności na świecie 2. charakteryzuje główne procesy demograficzne (fazy przejścia demograficznego i przejścia epidemiologicznego) na przykładzie całego świata i poszczególnych kontynentów 3. klasyfikuje migracje, podaje ich przyczyny i ocenia skutki tego zjawiska; charakteryzuje współczesne kierunki emigracji Polaków i czynniki wpływające na atrakcyjność niektórych państw dla imigrantów 4. wyjaśnia zróżnicowanie procesów urbanizacji na świecie; opisuje procesy tworzenia się aglomeracji miejskich oraz ich formy 5. identyfikuje i wyjaśnia procesy wzrostu liczby ludności oraz ekspansji przestrzennej wielkich metropolii świata (np. poznaje przyczyny powstawania dzielnic nędzy, wzrostu przestępczości, degradacji środowiska przyrodniczego, problemów komunikacyjnych) 6. wyjaśnia znaczenie kultury i tradycji regionalnych w procesie różnicowania się regionów pod względem rozwoju społecznego i gospodarczego (np. wyjaśnia rolę tradycji w rozwoju przedsiębiorczości w państwach Azji Południowo-Wschodniej)
2.	**Zróżnicowanie gospodarcze świata**	1. klasyfikuje państwa na podstawie analizy wskaźników rozwoju społecznego i gospodarczego; wyróżnia regiony bogate i biedne (bogatą Północ i biedne Południe) i podaje przyczyny dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów świata 2. ocenia i projektuje różne formy pomocy państwa i organizacji pozarządowych państwom i regionom dotkniętym kryzysem (klęskami ekologicznymi, wojnami, głodem) 3. opisuje główne obszary upraw i chowu zwierząt na świecie, wyjaśnia ich zróżnicowanie przestrzenne 4. wyjaśnia, z czego wynikają różnice w wielkości i strukturze spożycia żywności na świecie (uwarunkowania przyrodnicze, kulturowe, społeczne i polityczne, mechanizmy wpływające na nierównomierny rozdział żywności w skali globalnej)

cd.		5. opisuje zmiany w funkcji obszarów wiejskich na wybranych przykładach (np. w Unii Europejskiej, w regionach turystycznych w państwach rozwijających się); potrafi wyjaśnić szanse i zagrożenia dla środowiska przyrodniczego i mieszkańców poszczególnych regionów, wynikające z procesów przemian zachodzących na terenach wiejskich 6. charakteryzuje kierunki zmian w powierzchni lasów na świecie (w wyniku procesów wylesiania i zalesiania) i podaje przykłady gospodarowania zasobami leśnymi (pozytywne i negatywne) 7. charakteryzuje cechy gospodarki morskiej i podaje przykłady wykorzystania oceanu światowego oraz zagrożeń wynikających ze zbyt intensywnej eksploatacji zasobów morskich 8. charakteryzuje i ocenia zróżnicowanie i zmiany struktury wykorzystania surowców energetycznych na świecie; dokonuje oceny zjawiska uzależnienia produkcji energii na świecie od źródeł zaopatrzenia surowców nieodnawialnych, potrafi wyjaśnić twierdzenie „ropa rządzi światem" 9. wyjaśnia, na czym polegają zmiany zachodzące na rynku pracy w skali globalnej i regionalnej, wynikające z rozwoju nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych 10. przedstawia cechy przemysłu wysokiej technologii i podaje przykłady jego lokalizacji na świecie; poznaje nowe funkcje ośrodków przemysłowych i nowe formy przestrzenne – technopolie, klastry i dystrykty przemysłowe 11. charakteryzuje wybrane obszary intensywnie zagospodarowywane turystycznie na świecie; wyjaśnia, dlaczego zmieniają się kierunki wyjazdów turystycznych Polaków; identyfikuje skutki rozwoju turystyki dla środowiska przyrodniczego 12. ocenia rolę nowoczesnych usług komunikacyjnych w funkcjonowaniu gospodarki i w życiu codziennym 13. wyjaśnia zmiany zachodzące w kierunkach i natężeniu ruchu osób i towarów; wskazuje przykłady lokalizacji nowoczesnych terminali i ich rolę w rozwoju regionów 14. podaje przykłady procesów globalizacji i ich wpływu na rozwój regionalny i lokalny 15. wyjaśnia współczesne zmiany na mapie politycznej świata 16. wyjaśnia na wybranych przykładach (w skali lokalnej, regionalnej i globalnej) przyczyny procesów integracyjnych i ich skutki gospodarcze, społeczne i polityczne

3.	**Relacja człowiek – środowisko przyrodnicze a zrównoważony rozwój**	1. formułuje problemy wynikające z eksploatowania zasobów odnawialnych i nieodnawialnych; potrafi przewidzieć przyrodnicze i pozaprzyrodnicze przyczyny i skutki zakłóceń równowagi ekologicznej 2. charakteryzuje obszary niedoboru i nadmiaru wody na świecie i określa przyczyny tego zróżnicowania (w tym zanieczyszczenia wód); przedstawia projekty rozwiązań stosowanych w sytuacjach braku lub niedoborów wody w różnych strefach klimatycznych 3. rozróżnia przyczyny zachodzących współcześnie globalnych zmian klimatu (ocieplenia globalnego) i ocenia rozwiązania podejmowane w skali globalnej i regionalnej zapobiegające temu zjawisku 4. wykazuje na przykładach, że zbyt intensywne wykorzystanie rolnicze gleb oraz nieumiejętne zabiegi agrotechniczne powodują w wielu częściach świata degradację gleb, co w konsekwencji prowadzi do spadku produkcji żywności, a w niektórych regionach świata do głodu i ubóstwa 5. wykazuje na przykładach pozaprzyrodnicze czynniki zmieniające relacje człowiek-środowisko przyrodnicze (rozszerzanie udziału technologii energooszczędnych, zmiany modelu konsumpcji, zmiany poglądów dotyczących ochrony środowiska)

2.4. Plan nauczania geografii w gimnazjum na tle szkolnej edukacji geograficznej

Plan nauczania – liczba godzin w poszczególnych klasach

Etap edukacyjny	Liczba godzin w klasie		
	I	II	III
II – szkoła podstawowa (przyroda)	3	3	3
III – gimnazjum	1	2	1
IV – szkoła ponadgimnazjalna zakres podstawowy	1	—	—

3. PROGRAM NAUCZANIA GEOGRAFII W GIMNAZJUM

3.1. Koncepcja programu „Ziemia i ludzie”

Rozwój zainteresowań uczniów światem i geografią jako nauką stanowi podstawę koncepcji programu. Autorzy programu „Ziemia i ludzie” w doborze treści kształcenia geograficznego zakładają przede wszystkim:

1. Ograniczenie liczby podawanych faktów

Natłok informacji dochodzących do ucznia z różnych źródeł i szybki rozwój nauki wymusza ograniczenie ilości wiedzy encyklopedycznej na rzecz kształcenia myślenia i umiejętności geograficznych. Należy zatem uczyć takich faktów, które wymagają odpowiedzi na pytanie – co z tych faktów wynika w życiu człowieka, przyrodzie i gospodarce?

2. Dbałość o przyrost wiedzy

Na poszczególnych etapach edukacyjnych począwszy od przyrody w szkole podstawowej do geografii na poziomie rozszerzonym w szkole ponadgimnazjalnej następuje przyrost wiedzy ucznia – a tym samym powinny wzrastać wymagania nauczyciela.

Liniowa koncepcja układu materiału nauczania w programie powoduje przyswajanie przez ucznia coraz nowych treści bez zbędnego powtarzania tego samego materiału na kolejnych etapach edukacyjnych. Aby nabyta przez ucznia wiedza była trwała, musi być stosowana i rozszerzana w całym cyklu edukacji geograficznej. Np. uczeń który nabył podstawowe umiejętności korzystania z mapy, powinien je stosować w gimnazjum i szkole ponadgimnazjalnej.

3. Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej

Szczegółowe cele nauczania zawarte w programie wymagają szerokiego i wielostronnego korzystania z różnych źródeł informacji geograficznej, np.:
– map o różnej treści i skali,
– danych statystycznych,
– wykresów i diagramów,
– rysunków, szkiców, modeli,
– fotografii,
– tekstów źródłowych,
– internetu.

Cele szczegółowe zawarte w podstawie programowej oraz liczba godzin geografii w tygodniowym rozkładzie zajęć lekcyjnych wymagają ograniczania

zakresu wiedzy encyklopedycznej na rzecz kształtowania umiejętności intelektualnych i praktycznych.

Bezpośrednich obserwacji zjawisk i procesów geograficznych dokonuje uczeń już na lekcjach przyrody w szkole podstawowej. Bardzo dużą wagę przywiązać należy do obserwacji bezpośrednich, pośrednich i badań terenowych w gimnazjum. Służą temu lekcje w terenie i wycieczki. Zdobyta na zajęciach terenowych wiedza o własnym regionie powinna być poszerzana i wykorzystywana w nauczaniu o regionach Polski i świata.

Zajęcia terenowe stwarzają możliwości wiązania wiedzy teoretycznej z praktyką.

4. Stosowanie wiedzy geograficznej w praktyce

Nabyta wiedza przez ucznia powinna zmierzać w kierunku jej praktycznego zastosowania.

Uczeń obserwując zjawiska i procesy w najbliższym i dalszym otoczeniu, będzie umiał dostrzegać, porównywać i oceniać zmiany zachodzące w przyrodzie i gospodarce.

Podstawowymi geograficznymi umiejętnościami wykorzystywanymi w praktyce są czytanie i interpretowanie treści mapy, orientowanie się w terenie, planowanie działań ucznia, np. wycieczki.

Praktyczne wykorzystanie wiedzy geograficznej ma zastosowanie w innych przedmiotach, np. przy czytaniu map historycznych, opisie i lokalizacji formacji roślinnych, analizie profilów geologicznych i glebowych.

Uczenie się geografii na przykładach wybranych regionów świata ułatwi uczniowi zrozumienie relacji przyroda – człowiek – gospodarka – kultura.

5. Spójność programu z zadaniami wychowawczymi szkoły

Szkoła – nauczyciel ma wpływać na zmianę postaw i zachowań, a nie tylko na wiedzę ucznia. Pożądana społecznie postawa rozumiana jako cel wychowawczy znajduje odzwierciedlenie w treściach nauczania geografii zaprezentowanych w programie. Treści nauczania zawarte w programie pozwalają na kształtowanie postaw ucznia takich, jak np:

- ciekawość świata,
- świadomość wartości i poczucie odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze i kulturowe własnego regionu i kraju,
- patriotyzm i poczucie tożsamości lokalnej, regionalnej, narodowej przy jednoczesnym poszanowaniu innych narodów,
- świadome zdobywanie wiedzy i jej wykorzystywanie w praktyce,
- twórcze nastawienie do zmian i trudności – rozwiązywanie problemów.

6. Układ i przydział godzin a planowane treści nauczania

W programie „Ziemia i ludzie" zostały uwzględnione wszystkie treści nauczania zawarte w Podstawie programowej kształcenia ogólnego – geografia III etap edukacyjny.

Nastąpiły jedynie niewielkie przesunięcia w układzie treści. Nauczanie geografii w gimnazjum rozpoczęto od treści dotyczących kształtu Ziemi i siatki geograficznej, a następnie wprowadzono siatkę kartograficzną i wiedzę o mapie.

Treści programowe działu: *Europa. Relacje przyroda – człowiek – gospodarka* umieszczono bezpośrednio po treści: *Wybrane zagadnienia geografii fizycznej*. Kierowano się przy tym korzystniejszym dla ucznia nauczaniem geografii Polski po wcześniejszym poznaniu geografii Europy.

Uwzględniając liczbę godzin geografii w planie nauczania oraz wszystkie treści nauczania zawarte w Podstawie programowej, w poniższej tabeli zamieszczono proponowaną liczbę godzin na nauczanie poszczególnych działów programu.

Integralną część edukacji geograficznej stanowią zajęcia w terenie.

Kolejność treści nauczania w programie „Ziemia i ludzie" i orientacyjny przydział godzin

Lp.	Treści nauczania	Liczba godzin
1.	Kształt i rozmiary Ziemi. Globus modelem Ziemi	2
2.	Mapa – czytanie, interpretacja, posługiwanie się mapą	4
3.	Ruchy Ziemi, ich następstwa	7
4.	Wybrane zagadnienia geografii fizycznej	9
5.	Europa. Relacje przyroda – człowiek – gospodarka	8
6.	1. Położenie i środowisko przyrodnicze Polski 2. Ludność Polski 3. Wybrane zagadnienia geografii gospodarczej Polski 4. Regiony geograficzne Polski	50
7.	Sąsiedzi Polski – zróżnicowanie geograficzne, przemiany	6
8.	Wybrane regiony świata. Relacje człowiek – przyroda – gospodarka	24
9.	Lekcje powtórzeniowe	10
	RAZEM	**120***

* W ramach przewidzianej liczby godzin nauczyciel powinien przeprowadzić, zgodnie z Podstawą programową, zajęcia w terenie.

3.2. Szczegółowe cele edukacyjne kształcenia i wychowania

Stosowanie podstawowych metod poznawania w geografii

- prowadzenie obserwacji krajobrazu, jego elementów i składników, obiektów, procesów i zjawisk geograficznych
- wykorzystanie mapy jako podstawowego źródła informacji geograficznej
- wykorzystanie pomiarów i obliczeń jako metod poznania geografii
- posługiwanie się źródłami statystycznymi i innymi źródłami informacji.

Rozumienie prawidłowości przyrodniczych, gospodarczych i społecznych

- wyjaśnianie związków i procesów zachodzących w środowisku lokalnym, regionalnym i globalnym
- przewidywanie następstw w czasie i przestrzeni wynikających z naruszenia równowagi w środowisku przyrodniczym.

Opracowanie treści geograficznych i ich prezentacja

- właściwy dobór literatury, materiałów kartograficznych, statystycznych i innych do opracowania treści geograficznych
- opracowanie zebranego materiału, dostrzeganie problemów i stawianie pytań
- przedstawianie i interpretacja tematyki geograficznej za pomocą różnych form przekazu, np. fotografii krajobrazu, zdjęć satelitarnych i lotniczych, wykresu, diagramu, szkicu, opisu, modelu, technik multimedialnych
- praktyczne stosowanie wiedzy geograficznej.

Kształtowanie postaw

- postępowanie zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju i propagowanie własnych przekonań i postaw
- włączanie się do działań na rzecz środowiska, zgodnie z własnymi przekonaniami
- współpraca w grupie, rozwiązywanie problemów i poszukiwanie kompromisu
- prezentowanie i uzasadnianie własnego stanowiska
- posiadanie poczucia przynależności do społeczności lokalnej, grupy etnicznej, narodu i społeczności międzynarodowej
- określanie roli, znaczenia i miejsca Polski w Europie
- poczucie wspólnego dziedzictwa z innymi narodami Europy
- poczucie tolerancji w stosunku do innych narodów i grup etnicznych.

3.3. Materiał nauczania związany ze szczegółowymi celami edukacyjnymi

KLASA I

1. Kształt i rozmiary Ziemi. Globus modelem Ziemi

Lp.	Nr Pp.*)	Treści nauczania	Opis wymagań Uczeń:
1.	2.1	**Kształt i rozmiary Ziemi**	• przedstawia zmiany poglądów na temat kształtu Ziemi w ciągu dziejów • podaje nazwiska uczonych i podróżników, którzy przyczynili się do rozwoju nauki o kształcie Ziemi • opisuje kształt Ziemi i jej rozmiary posługując się terminami: kula, elipsoida obrotowa, geoida
2.	2.1	**Globus jako model Ziemi. Siatka geograficzna**	• opisuje elementy i cechy siatki geograficznej, wykorzystując globus • prawidłowo stosuje terminy: długość geograficzna, szerokość geograficzna
3.	2.1	**Odczytywanie współrzędnych geograficznych na globusie**	• korzystając z globusa, potrafi odczytać i poprawnie zapisać współrzędne geograficzne miejsc i obszarów na Ziemi

*) **Nr Pp.** – numer w Podstawie programowej geografii

2. Mapa – czytanie, interpretacja, posługiwanie się mapą

Lp.	Nr Pp.	Treści nauczania	Opis wymagań Uczeń:
1.	1.6	**Mapa obrazem Ziemi. Siatka kartograficzna**	• prawidłowo stosuje terminy: mapa, siatka kartograficzna • wymienia elementy mapy • określa położenie geograficzne i matematyczno-geograficzne punktów i obszarów na mapie
2.	1.1	**Skala mapy**	• wyróżnia rodzaje skali, potrafi przekształcać skalę mapy • stosuje skale do obliczania odległości w terenie
3.	1.3 1.7 1.8	**Podział i rodzaje map**	• podaje przykłady map o różnych skalach i treściach • wyjaśnia zależności zachodzące pomiędzy wielkością zastosowanej na mapie skali a bogactwem treści mapy • odczytuje wysokości bezwzględne i względne oraz opisuje cechy rzeźby terenu na podstawie rysunku poziomicowego i mapy topograficznej

4.	**1.2** **1.3** **1.5** **1.7** **1.8**	**Wykorzystanie planu i map w praktyce**	• odczytuje z mapy informacje przedstawione za pomocą różnych metod kartograficznych • wykorzystuje plan miasta do uzyskiwania informacji o lokalizacji obiektów i sposobie docierania do nich • wykorzystując mapy topograficzne, samochodowe i turystyczne, planuje i opisuje trasy podróży • dobiera mapy w celu pozyskania określonych informacji geograficznych • wskazuje na mapach kontynenty oraz najważniejsze obiekty geograficzne na świecie i w Polsce
5.	**1.4**	**Kartografia XXI wieku**	• wyjaśnia znaczenie nowoczesnych technik uzyskiwania informacji geograficznych (GPS, zdjęcia lotnicze i satelitarne) w różnych dziedzinach gospodarki w skali lokalnej i globalnej

3. Ruchy Ziemi, ich następstwa

Lp.	Nr Pp.	Treści nauczania	Opis wymagań Uczeń:
1.	**2.2** **2.4**	**Ruch obrotowy Ziemi i jego następstwa**	• opisuje miejsce Ziemi w Układzie Słonecznym • opisuje cechy ruchu obrotowego Ziemi • przedstawia następstwa ruchu obrotowego Ziemi oraz wyjaśnia ich wpływ na przyrodę i życie człowieka
2.	**2.2**	**Czas słoneczny, strefowy i urzędowy**	• zna zasady wyznaczania czasu słonecznego i strefowego • oblicza czas słoneczny na podstawie różnicy długości geograficznej wybranych obiektów • oblicza czas strefowy, wykorzystując mapę stref czasowych; uwzględnia granicę zmiany daty
3.	**2.3** **2.4**	**Ruch obiegowy Ziemi i jego następstwa**	• opisuje cechy ruchu obiegowego Ziemi • przedstawia zmiany oświetlenia Ziemi w dniach równonocy i przesileń • omawia zmiany wysokości Słońca w momencie górowania w różnych porach roku • wyjaśnia zasady podziału kuli ziemskiej na strefy oświetlenia i podaje najważniejsze cechy każdej ze stref • omawia następstwa ruchu obiegowego Ziemi oraz wyjaśnia ich wpływ na przyrodę i życie człowieka

4. Wybrane zagadnienia geografii fizycznej

Lp.	Nr Pp.	Treści nauczania	Opis wymagań Uczeń:
1.	3.1	**Czynniki kształtujące klimat na Ziemi**	• wymienia czynniki wpływające na klimat Ziemi • opisuje i wyjaśnia wpływ poszczególnych czynników klimatotwórczych na klimat wybranego regionu
2.	3.2 1.2	**Charakterystyka temperatury i opadów atmosferycznych na podstawie diagramów klimatycznych**	• analizuje roczny przebieg temperatury powietrza i opadów atmosferycznych na podstawie diagramów klimatycznych • oblicza dobową i roczną amplitudę temperatury powietrza atmosferycznego • oblicza średnią dobową i średnią roczną temperaturę powietrza atmosferycznego • podaje przykłady stacji meteorologicznych, leżących w różnych szerokościach geograficznych, wykazując związek między wysokością Słońca a temperaturą powietrza
3.	3.3 1.8	**Zróżnicowanie klimatów świata. Strefy klimatyczne**	• odczytuje temperaturę powietrza atmosferycznego na mapie na podstawie przebiegu izoterm • analizuje mapy rozmieszczenia opadów atmosferycznych na kuli ziemskiej • wymienia i wskazuje na mapie strefy klimatyczne i typy klimatów oraz wykazuje różnice między nimi
4.	3.4 1.8	**Zależność między strefami klimatycznymi a roślinnością na Ziemi**	• analizuje i porównuje mapy stref klimatycznych i rozmieszczenia formacji roślinnych na Ziemi • charakteryzuje główne formacje roślinne • wyjaśnia na podstawie map zależność między klimatem a roślinnością
5.	3.4 1.8	**Strefy klimatyczno-roślinne i ich wpływ na zróżnicowanie gleb na Ziemi**	• wyjaśnia zależność między klimatem, roślinnością i rozmieszczeniem gleb na Ziemi
6.	3.5 1.8	**Procesy wewnętrzne kształtujące powierzchnię Ziemi. Ruchy płyt litosfery**	• posługuje się terminami geograficznymi związanymi z budową i ruchami płyt litosfery: strefa ryftu, strefa subdukcji • wskazuje na mapie miejsca kolizji i rozsuwania się płyt litosfery • wyjaśnia skutki ruchu płyt litosfery

7.	**3.5 1.8**	**Zjawiska wulkaniczne i trzęsienia Ziemi**	• omawia przyczyny, przebieg i skutki zjawisk wulkanicznych i trzęsień Ziemi w oparciu o teorię ruchu płyt litosfery
8.	**3.6**	**Procesy zewnętrzne zmieniające rzeźbę powierzchni Ziemi**	• wyjaśnia, na czym polegają procesy wietrzenia • wyróżnia wietrzenie mechaniczne (fizyczne), chemiczne i organiczne • wymienia formy rzeźby powstałe w procesie wietrzenia • wymienia zewnętrzne czynniki rzeźbotwórcze • omawia wpływ procesów rzeźbotwórczych zachodzących pod wpływem: wód płynących, morza, wiatru, lądolodu i lodowców górskich oraz podaje przykłady form terenu powstałych na skutek działania tych procesów
9.	**3.7**	**Rozpoznaje i opisuje w terenie formy rzeźby powstałe w wyniku działania czynników rzeźbotwórczych**	• dokonuje obserwacji bezpośrednich, np. form terenu, roślinności, gleb • rozróżnia w terenie formy rzeźby wytworzone przez przyrodnicze czynniki rzeźbotwórcze od form antropogenicznych • opisuje formy terenu; posługuje się notatnikiem polowym, przyrządami pomiarowymi

5. Europa. Relacje przyroda – człowiek – gospodarka

Lp.	Nr Pp.	Treści nauczania	Opis wymagań Uczeń:
1.	**9.2 1.2 1.5 1.6 1.8**	**Położenie geograficzne i środowisko przyrodnicze Europy**	• charakteryzuje położenie Europy na mapie świata • określa cechy środowiska przyrodniczego Europy na podstawie map tematycznych • wskazuje na mapie główne obiekty przyrodnicze Europy (pasma górskie, wyżyny, niziny, rzeki)
2.	**9.1 1.5 1.7**	**Podział polityczny Europy**	• wskazuje na mapie państwa Europy i ich stolice • omawia zmiany, jakie zaszły w podziale politycznym Europy po 1989 r.
3.	**9.3 1.2 1.5**	**Zróżnicowanie regionalne, kulturowe, narodowościowe i etniczne Europy**	• wyjaśnia przyczyny zróżnicowania regionalnego, kulturowego, narodowościowego i etnicznego Europy • wykazuje różnice w kulturze wybranych narodów Europy • przedstawia pozytywne i negatywne skutki zróżnicowania kulturowego ludności Europy

4.	**9.4 1.2 1.5 1.8**	**Krajobrazy Europy Północnej. Związki między środowiskiem przyrodniczym a kierunkami rozwoju gospodarki**	• wskazuje na mapie państwa zaliczane do Europy Północnej • opisuje na podstawie map główne cechy środowiska przyrodniczego Europy Północnej • wykazuje związek między środowiskiem przyrodniczym a kierunkami rozwoju gospodarki w krajach Europy Północnej
5.	**9.5 1.2 1.5 1.8**	**Wysokotowarowe rolnictwo Francji**	• wyjaśnia wpływ środowiska przyrodniczego na kierunki rozwoju rolnictwa we Francji • prawidłowo stosuje terminy: gospodarka intensywna, gospodarka towarowa w rolnictwie • podaje argumenty wskazujące na to, że gospodarka rolna we Francji jest gospodarką intensywną i towarową
6.	**9.6 1.5**	**Krajobraz przemysłowy Okręgu Nadrenii Północnej – Westfalii. Przyczyny i skutki restrukturyzacji przemysłu**	• wymienia i wyjaśnia rolę wybranych czynników w powstawaniu Okręgu Nadrenii Północnej – Westfalii • prawidłowo stosuje termin restrukturyzacja przemysłu • przedstawia zmiany w strukturze przemysłu Okręgu Nadrenii Północnej – Westfalii • omawia skutki restrukturyzacji przemysłu dla środowiska przyrodniczego i ludności Niemiec
7.	**9.7 1.5**	**Londyn światową metropolią**	• prawidłowo stosuje termin: światowa metropolia • przedstawia główne cechy położenia, wielkości i układu przestrzennego Londynu • podaje argumenty świadczące o tym, że Londyn jest światową metropolią
8.	**9.8 1.2 1.5 1.8**	**Wpływ Alp na środowisko przyrodnicze i gospodarkę krajów alpejskich**	• wymienia nazwy i wskazuje na mapie kraje alpejskie • wykazuje wpływ gór na wybrane elementy środowiska przyrodniczego • wykazuje wpływ gór na gospodarkę państw regionu Alp
9.	**9.9 1.2 1.5 1.8**	**Warunki przyrodnicze oraz dziedzictwo kulturowe podstawą rozwoju turystyki w Europie Południowej**	• wymienia i wskazuje na mapie państwa zaliczane do Europy Południowej • wykazuje związek między warunkami przyrodniczymi a rozwojem turystyki w krajach Europy Południowej • wykazuje wpływ dziedzictwa kultury śródziemnomorskiej na rozwój turystyki w krajach Europy Południowej • omawia wybrane zabytki kultury śródziemnomorskiej na podstawie różnych źródeł informacji

10.	**9.10 1.5 1.7 1.8 1.9**	**Opracowanie wycieczki po Europie**	• potrafi opracować plan wycieczki (dojazd, czas pobytu, miejsca noclegów) • opracowuje prezentację obiektów odwiedzanych na wycieczce na podstawie różnych źródeł informacji • potrafi zaprezentować opracowaną wycieczkę w dowolnej formie, np. prezentacji multimedialnej, posteru lub opisu

KLASA II

6.1. Położenie i środowisko przyrodnicze Polski

Lp.	Nr Pp.	Treści nauczania	Opis wymagań Uczeń:
1.	**4.1 1.1 1.8**	**Położenie własnego regionu na tle województwa i kraju**	• opisuje na podstawie mapy hipsometrycznej i administracyjnej położenie swego regionu na tle kraju • odczytuje współrzędne geograficzne swojego województwa i swojej miejscowości • oblicza na podstawie skali mapy odległość w kilometrach swojej miejscowości od Warszawy i Gdańska
2.	**4.1 1.8**	**Podział administracyjny Polski**	• czyta mapę administracyjną Polski • wyjaśnia, na czym polega trójstopniowy podział administracyjny Polski • uzasadnia potrzebę podziału administracyjnego kraju dla funkcjonowania państwa • wskazuje na mapie i podaje nazwy województw oraz ich stolic
3.	**4.1 1.6**	**Położenie Polski na tle Europy**	• wskazuje na mapie Polski skrajne punkty naszego kraju i odczytuje ich współrzędne geograficzne • oblicza różnicę między czasem strefowym Warszawy a czasem strefowym wybranych miast w Europie • uzasadnia stwierdzenie: Polska położona jest w środkowej Europie
4.	**4.2 1.8**	**Najważniejsze wydarzenia z przeszłości geologicznej Polski**	• opisuje powstanie gór, zalewów mórz, zlodowaceń w Polsce • wykazuje zależność między wybranymi wydarzeniami geologicznymi a współczesną rzeźbą Polski • opisuje powstanie węgla kamiennego w Polsce • wskazuje na mapie Polski obszary występowania węgla kamiennego
5.	**4.3 1.8**	**Rodzaje skał występujące we własnym regionie i w Polsce, ich rozmieszczenie i wykorzystywanie**	• rozpoznaje główne rodzaje skał występujące we własnym regionie i w Polsce • podaje nazwy głównych skał i wskazuje na mapie ich występowanie we własnym regionie i w Polsce • podaje przykłady wykorzystywania skał w działalności gospodarczej człowieka

6.	**4.4** **1.8**	**Cechy klimatu Polski**	• czyta i analizuje mapy klimatyczne Polski • określa czynniki kształtujące klimat w Polsce • wyjaśnia, na czym polega przejściowość klimatu Polski • wyjaśnia powstanie wiatru halnego i bryzy morskiej
7.	**4.5**	**Zasoby naturalne Polski i własnego regionu**	• wymienia rodzaje zasobów naturalnych Polski i własnego regionu • omawia znaczenie zasobów naturalnych w rozwoju gospodarczym kraju • rozumie potrzebę racjonalnego gospodarowania zasobami naturalnymi • wskazuje na mapie Polski i własnego regionu występowanie zasobów naturalnych (surowców mineralnych, lasów, gleb, wód) oraz omawia ich występowanie we własnym regionie

6.2. Ludność Polski

Lp.	Nr Pp.	Treści nauczania	Opis wymagań Uczeń:
8.	**5.1** **5.3** **1.3** **1.8**	**Liczba, gęstość zaludnienia i rozmieszczenie ludności w Polsce**	• podaje liczbę ludności i gęstość zaludnienia Polski i przedstawia je na tle krajów Europy, korzystając z rocznika statystycznego • omawia przyczyny zróżnicowania rozmieszczenia ludności w Polsce • wyjaśnia wpływ czynników przyrodniczych, historycznych i ekonomicznych na zróżnicowanie gęstości zaludnienia w Polsce
9.	**5.4** **5.5** **1.4** **1.8**	**Struktura ludności Polski**	• prawidłowo stosuje terminy: struktura demograficzna, przyrost naturalny, średnia długość życia, struktura zatrudnienia • czyta piramidę płci i wieku ludności Polski • analizuje dane liczbowe dotyczące ludności Polski, korzystając z rocznika statystycznego • przedstawia strukturę zatrudnienia ludności we własnym regionie i w Polsce oraz wyjaśnia przyczyny i skutki bezrobocia
10.	**5.2** **1.2** **1.8**	**Przyczyny i kierunki migracji z Polski i do Polski**	• odczytuje dane liczbowe dotyczące migracji z Polski i do Polski z rocznika statystycznego • wymienia kierunki migracji z Polski i do Polski • określa skutki migracji ludności dla gospodarki kraju
11.	**5.6** **1.8** **1.6**	**Rozmieszczenie i wielkość miast w Polsce**	• analizuje dane liczbowe dotyczące miast w Polsce, korzystając z rocznika statystycznego • wyjaśnia przyczyny rozwoju wielkich miast w Polsce, podaje nazwy największych miast • porównuje rozmieszczenie i wielkość miast w Polsce i zamieszkiwanym regionie

6.3. Wybrane zagadnienia geografii gospodarczej Polski

Lp.	Nr Pp.	Treści nauczania	Opis wymagań Uczeń:
12.	6.1 6.2 1.2 1.8	**Rolnictwo w Polsce**	• określa cechy struktury użytkowania ziemi, wielkości i własności gospodarstw rolnych w Polsce, korzystając z danych liczbowych, wykresów i map • wymienia formy rolniczego wykorzystywania ziemi w Polsce • podaje nazwy głównych upraw i zwierząt hodowanych w Polsce • wyjaśnia przyczyny zróżnicowania w Polsce rozmieszczenia upraw pszenicy, ziemniaków i buraków cukrowych oraz chowu bydła i trzody chlewnej
13.	6.3 1.7	**Źródła energii w Polsce. Wpływ energetyki na stan środowiska przyrodniczego**	• wymienia rodzaje źródeł energii w Polsce, korzystając z różnych źródeł informacji • omawia wykorzystanie źródeł energii w Polsce na podstawie danych statystycznych • ocenia wpływ struktury produkcji energii na środowisko przyrodnicze kraju
14.	6.4	**Zmiany w przemyśle Polski**	• wyjaśnia przyczyny zmian w strukturze przemysłu Polski i własnego regionu • wymienia najlepiej rozwijające się obecnie gałęzie produkcji przemysłowej w Polsce • omawia wpływ przemysłu na stan środowiska przyrodniczego Polski
15.	6.5	**Rodzaje usług i ich znaczenie w rozwoju gospodarki kraju**	• wymienia rodzaje usług • ocenia znaczenie dla obywateli usług we własnym regionie • wyjaśnia przyczyny szybkiego rozwoju usług w Polsce i w regionie
16.	6.6 1.7	**Walory turystyczne Polski**	• opisuje walory turystyczne: przyrodnicze i pozaprzyrodnicze Polski na podstawie map • wymienia rodzaje turystyki i główne cele podróży Polaków • wskazuje na mapie główne regiony turystyczne Polski • ocenia walory turystyczne własnego regionu • ocenia znaczenie turystyki dla rozwoju gospodarczego Polski

17.	**6.6 1.7 1.8**	**Obiekty w Polsce na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości**	• wymienia i wskazuje na mapie obiekty w Polsce znajdujące się na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości • podaje przykłady udziału Polaków w tworzenie światowej kultury i nauki
18.	**6.7 1.7 1.8**	**Sieć transportowa w Polsce i jej wpływ na rozwój innych dziedzin gospodarki**	• opisuje sieć transportową Polski i własnego regionu, korzystając z map tematycznych • odczytuje z rocznika statystycznego gęstość sieci kolejowej i drogowej w Polsce • wykazuje wpływ sieci transportowej na rozwój osadnictwa i gospodarki Polski i własnego regionu
19.	**6.8**	**Ochrona środowiska przyrodniczego i kulturowego w Polsce**	• wykazuje konieczność ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego Polski • wymienia formy ochrony przyrody w Polsce • proponuje działania na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego własnego regionu

6.4. Regiony geograficzne Polski

Lp.	Nr Pp.	Treści nauczania	Opis wymagań Uczeń:
20.	**7.1 7.2 1.2 1.7 1.8**	**Charakterystyka środowiska przyrodniczego głównych regionów geograficznych Polski**	• wskazuje na mapie i podaje nazwy głównych regionów geograficznych Polski • opisuje środowisko przyrodnicze własnego regionu na podstawie obserwacji terenowych i map tematycznych • charakteryzuje środowisko przyrodnicze głównych regionów geograficznych Polski na podstawie map tematycznych
21.	**7.3 1.7 1.8**	**Związek warunków przyrodniczych z cechami gospodarki regionów geograficznych Polski**	• wymienia główne cechy gospodarki wybranych regionów geograficznych Polski na podstawie map tematycznych • wykazuje na przykładach związki między środowiskiem przyrodniczym a cechami gospodarki wybranych regionów geograficznych Polski • ocenia warunki przyrodnicze regionów geograficznych dla rozwoju przemysłu, rolnictwa i turystyki

22.	**7.4 1.8 1.9**	**Walory turystyczne wybranego regionu geograficznego ze szczególnym uwzględnieniem walorów kulturowych. Prezentacja regionu**	• zbiera informacje o regionie, wykorzystując różne źródła informacji geograficznej • opracowuje prezentację wybranego regionu, ze szczególnym uwzględnieniem walorów kulturowych • prezentuje wybrany region – klasie lub uczniom szkoły, stosując wybraną technikę prezentacji
23.	**7.5 1.8 1.9**	**Opracowanie podróży wzdłuż wybranej trasy we własnym regionie**	• projektuje podróż na podstawie map ogólnogeograficznych, turystycznych, tematycznych oraz obserwacji terenowych • uwzględnia w projektowanej trasie walory przyrodnicze i kulturowe regionu • prezentuje opracowaną trasę za pomocą wybranej techniki prezentacji
24.	**7.6 1.2 1.7 1.8**	**Położenie i środowisko przyrodnicze Morza Bałtyckiego**	• opisuje położenie Bałtyku w Europie na podstawie map • określa cechy środowiska przyrodniczego Bałtyku, korzystając z map i innych źródeł informacji • opisuje znaczenie Morza Bałtyckiego dla rozwoju gospodarki Polski, korzystając z map i innych źródeł informacji • podaje nazwy i wskazuje na mapie porty Polski i innych krajów nadbałtyckich • wyjaśnia przyczyny degradacji wód Bałtyku

7. Sąsiedzi Polski– zróżnicowanie geograficzne, przemiany

Lp.	Nr Pp.	Treści nauczania	Opis wymagań Uczeń:
1.	**8.1 1.2 1.5 1.8**	**Zróżnicowanie przyrodnicze, społeczne i gospodarcze krajów sąsiadujących z Polską**	• charakteryzuje środowisko przyrodnicze krajów sąsiadujących z Polską na podstawie map • porównuje środowisko przyrodnicze krajów sąsiadujących z Polską • wykazuje zróżnicowanie społeczne i gospodarcze krajów sąsiadujących z Polską, korzystając z różnych źródeł informacji
2.	**8.2 1.5**	**Niemcy – kraj dynamicznego rozwoju gospodarczego**	• wyjaśnia przyczyny dynamicznego rozwoju gospodarczego Niemiec • uzasadnia, że Niemcy są krajem wysoko gospodarczo rozwiniętym na podstawie różnych źródeł informacji • przedstawia wybrane formy współpracy gospodarczej Polski z Niemcami

3.	**8.3** **1.5**	**Ukraina – przemiany społeczne i gospodarcze**	• przedstawia przykłady współczesnych przemian społecznych i gospodarczych na Ukrainie na podstawie różnych źródeł informacji • podaje przykłady wpływu przemian na Ukrainie na życie ludności i gospodarkę • wykazuje na przykładach związki łączące Polskę z Ukrainą
4.	**8.4** **1.2** **1.5** **1.8**	**Rosja – zróżnicowanie przyrodnicze, narodowościowe, kulturowe i gospodarcze kraju**	• charakteryzuje zróżnicowanie środowiska przyrodniczego Rosji na podstawie map • wykazuje zróżnicowanie narodowościowe, kulturowe i gospodarcze Rosji na podstawie różnych źródeł informacji • przedstawia wybrane formy współpracy Polski z Rosją
5.	**8.5** **1.2** **1.5** **1.8**	**Kraj – najbliższy sąsiad mojego regionu**	• wymienia nazwę kraju sąsiadującego z Polską, z którym region (w którym uczeń mieszka) utrzymuje najbliższą współpracę • przedstawia główne cechy środowiska przyrodniczego i gospodarki tego kraju na podstawie map • przedstawia wybrane formy współpracy własnego regionu z tym krajem

KLASA III

8. Wybrane regiony świata. Relacje: człowiek–przyroda–gospodarka

8.1. Azja – kontynent wielkich geograficznych kontrastów

Lp.	Nr Pp.	Treści nauczania	Opis wymagań Uczeń:
1.	**10.1** **1.2** **1.5** **1.8**	**Azja – kontynent geograficznych kontrastów**	• wykazuje na podstawie map, że kontynent Azji jest obszarem kontrastów przyrodniczych, gospodarczych i kulturowych
2.	**10.2** **1.2** **1.5** **1.8**	**Obszary kształtowania się najstarszych azjatyckich cywilizacji**	• omawia warunki przyrodnicze obszarów w których rozwinęły się najstarsze cywilizacje Azji • wskazuje na mapie obszary najstarszych cywilizacji

3.	**10.3 1.2 1.5 1.8**	**Rozwój ludności i urbanizacji w Chinach. Przyczyny rozmieszczenia ludności i lokalizacji wielkich miast Kierunki rozwoju gospodarczego i zmiany znaczenia Chin w gospodarce światowej**	• przedstawia rozwój ludnościowy i urbanizacyjny Chin na podstawie analizy wykresów i danych liczbowych • wyjaśnia przyczyny zróżnicowania rozmieszczenia ludności i wielkich miast w Chinach na podstawie map tematycznych • wskazuje kierunki rozwoju gospodarczego Chin • omawia zmiany znaczenia Chin w gospodarce światowej
4.	**10.4 1.2 1.5 1.8**	**Cechy środowiska przyrodniczego Japonii. Znaczenie czynników społeczno-kulturowych w tworzeniu nowoczesnej gospodarki**	• analizuje środowisko przyrodnicze Japonii na podstawie map • omawia znaczenie czynników społeczno-kulturowych w tworzeniu nowoczesnej gospodarki Japonii • uzasadnia nowoczesność gospodarki Japonii
5.	**10.5 1.2 1.5 1.8**	**Wpływ klimatu monsunowego na powstanie kultury ryżu w Azji Południowo- Wschodniej**	• wyjaśnia terminy: klimat monsunowy, „kultura ryżu” • wykazuje zależność uprawy ryżu od cech klimatu
6.	**10.6 1.2**	**Kontrasty społeczne i gospodarcze Indii. Przyczyny dynamicznego rozwoju nowoczesnych technologii**	• opisuje kontrasty społeczne i gospodarcze Indii • wyjaśnia przyczyny dynamicznego rozwoju nowoczesnych technologii w Indiach
7.	**10.7 1.2 1.5 1.8**	**Region Bliskiego Wschodu – kierunki rozwoju gospodarki**	• charakteryzuje kierunki rozwoju gospodarczego krajów Bliskiego Wschodu w oparciu o mapy tematyczne • wyjaśnia rolę ropy naftowej w rozwoju gospodarczym regionu
8.	**10.7 1.2 1.5 1.8**	**Zróżnicowanie kulturowe regionu Bliskiego Wschodu. Konflikty zbrojne**	• przedstawia zróżnicowanie narodowościowe i religijne ludności regionu • wyjaśnia przyczyny konfliktów występujących na Bliskim Wschodzie i wskazuje na mapie miejsca ich występowania

8.2. Problemy Afryki

Lp.	Nr Pp.	Treści nauczania	Opis wymagań Uczeń:
1.	10.8 1.2 1.5 1.8	**Strefy klimatyczno-roślinno-glebowe Afryki**	• przedstawia rozmieszczenie stref klimatyczno-roślinno-glebowych w Afryce na podstawie map tematycznych • wyjaśnia zależność między klimatem a rozmieszczeniem roślinności i gleb w Afryce
2.	10.9 1.5	**Sahel – problemy gospodarowania w najsuchszym regionie świata**	• wskazuje strefę Sahelu na mapie • wykazuje że największym problemem Sahelu jest brak wody • wykazuje związek między zasobami wodnymi a formami gospodarowania w regionie • uzasadnia potrzebę racjonalnego gospodarowania wodą oraz inwestowania w poszukiwania źródeł wody pitnej
3.	10.10	**Problemy wyżywienia ludności Afryki**	• podaje przyczyny przyrodnicze, gospodarcze i społeczne niedożywienia ludności Afryki, korzystając z różnych źródeł informacji • proponuje sposoby złagodzenia problemu niedożywienia ludności Afryki
4.	10.10 1.5	**Wpływ poziomu życia na wstępowanie chorób w Afryce**	• wykazuje związek między poziomem życia ludności a rozprzestrzenianiem się chorób • podaje przykłady najgroźniejszych chorób ludności na kontynencie (AIDS)

8.3. Ameryka Północna i Południowa

Lp.	Nr Pp.	Treści nauczania	Opis wymagań Uczeń:
1.	1.2 1.5 1.8	**Środowisko przyrodnicze Ameryki Północnej i Południowej**	• omawia środowisko przyrodnicze kontynentów na podstawie map tematycznych
2.	10.11	**Przyczyny zróżnicowania kulturowego i etnicznego ludności kontynentów**	• omawia zróżnicowanie kulturowe i etniczne ludności kontynentów • wyjaśnia przyczyny zróżnicowania kulturowego i etnicznego kontynentów • przedstawia wybrane skutki zróżnicowania kulturowego ludności Ameryki Północnej i Południowej

3.	**10.12**	**Skutki ekologiczne wylesiania Amazonii**	• wyjaśnia rolę Amazonii w środowisku przyrodniczym Ziemi • przedstawia konflikt między gospodarczym wykorzystywaniem a ekologicznymi skutkami wylesiania Amazonii
4.	**10.12 1.5 1.7**	**Cechy rozwoju i problemy wielkich miast w Brazylii**	• wskazuje na mapie wielkie miasta Brazylii • określa problemy żywiołowo rozwijających się wielkich miast Brazylii
5.	**10.13 1.2 1.5 1.8**	**Związek między gospodarką a warunkami środowiska przyrodniczego w wybranych regionach gospodarczych Stanów Zjednoczonych**	• omawia środowisko przyrodnicze wybranych regionów Stanów Zjednoczonych na podstawie map • wykazuje związki między gospodarką a warunkami środowiska przyrodniczego w wybranych regionach
6.	**10.13**	**Rola Stanów Zjednoczonych w gospodarce światowej**	• określa rolę Stanów Zjednoczonych w gospodarce światowej, korzystając z różnych źródeł informacji

8.4. Australia: kontynent – państwo

Lp.	Nr Pp.	Treści nauczania	Opis wymagań Uczeń:
1.	**10.14 1.2 1.5 1.8**	**Środowisko przyrodnicze Australii**	• omawia środowisko przyrodnicze Australii na podstawie map tematycznych
2.	**10.14 1.2 1.5 1.8**	**Wpływ środowiska przyrodniczego na zróżnicowanie gospodarki w Australii**	• wykazuje na przykładach wpływ środowiska przyrodniczego na sposób gospodarowania w Australii • wykazuje związek między rozmieszczeniem ludności a warunkami środowiska przyrodniczego, korzystajac z map tematycznych

8.5. Obszary okołobiegunowe: Arktyka i Antarktyka

Lp.	Nr Pp.	Treści nauczania	Opis wymagań Uczeń:
1.	**10.15 1.5 1.8**	**Środowisko przyrodnicze Arktyki i Antarktyki**	• omawia środowisko przyrodnicze obszarów okołobiegunowych na podstawie map tematycznych

2.	**10.15 1.8**	**Wzrost znaczenia obszarów okołobiegunowych**	• wykazuje wpływ badań naukowych na poznanie obszarów Arktyki i Antarktyki • przedstawia wzrost znaczenia politycznego i gospodarczego obszarów Arktyki i Antarktyki
3.	**10.15 1.5 1.8**	**Zmiany w środowisku przyrodniczym obszarów okołobiegunowych**	• przedstawia sposób gospodarczego wykorzystywania obszarów okołobiegunowych • podaje przykłady zmian zachodzących w środowisku przyrodniczym Arktyki i Antarktyki

3.4. Procedury osiągania szczegółowych celów edukacyjnych

Współczesna szkoła stawia przed nauczycielem coraz większe wymagania. Czynności prowadzące do osiągnięcia określonych celów (procedury) stanowią podstawowy element pracy dydaktycznej nauczyciela. Ukierunkowują one działania poznawcze i prowadzą do coraz większych osiągnięć szkolnych ucznia.

Procedury wspomagają działania nauczyciela: nauczyciel planuje proces dydaktyczny, organizuje go, koryguje pracę uczniów, analizuje wyniki pracy i ocenia osiągnięcia ucznia.

Nauczyciel wdrażający program nauczania geografii w gimnazjum „Ziemia i ludzie" powinien:

- dobrze znać Podstawę programową kształcenia ogólnego
- opracować w oparciu o Podstawę programową i program nauczania rozkład materiału dostosowywany do możliwości i zainteresowań ucznia
- wykorzystywać treści nauczania do kształtowania pożądanych społecznie postaw ucznia
- stosować różnorodne metody i techniki nauczania odpowiednie do wieku i zainteresowań ucznia, ze szczególnym uwzględnieniem metod aktywizujących
- wykorzystywać w procesie nauczania różne źródła informacji
- stosować techniki komputerowe w codziennej pracy
- preferować nauczanie przez działanie, czyli poprzez rozwiązywanie różnego typu zadań dydaktycznych
- poprawnie konstruować test dydaktyczny i na podstawie wyników sprawdzania analizować osiągnięcia uczniów
- opracować i stosować w praktyce przedmiotowy system oceniania spójny z wewnątrzszkolnym systemem oceniania
- zaprojektować, przeprowadzić i podsumować zajęcia terenowe i wykorzystywać je w procesie dydaktycznym.

Uczniowie gimnazjum pochodzą z różnych szkół, byli uczeni przyrody z różnych programów i podręczników, a zatem prezentują różny poziom

wiedzy geograficznej. Dlatego na początku pierwszej klasy nauczyciel powinien zdiagnozować elementy wiedzy geograficznej zawarte w przedmiocie „przyroda". Wyniki diagnozy powinny posłużyć nauczycielowi geografii do planowania długofalowej pracy dydaktyczno–wychowawczej.

W procesie kształcenia nauczyciel stosuje różne metody i techniki pracy. Należy pamiętać, że rozwój procesu myślenia ucznia i zaspokajanie jego potrzeb następuje głównie wtedy, gdy nauczyciel systematycznie stawia go w sytuacji zadaniowo–problemowej, zmusza do samodzielnego poszukiwania potrzebnych informacji z różnych źródeł i pokonywania trudności teoretycznych i praktycznych oraz systematycznie sprawdza zaplanowane osiągnięcia. Z tych względów należy ograniczyć podawanie uczniowi gotowych informacji (wykładu).

Należy pamiętać, że stałe stosowanie jednej metody zniechęca ucznia do pracy, obniża jego aktywność poznawczą i hamuje rozwój zainteresowania przedmiotem. Zachęca się nauczycieli do stosowania różnorodnych metod, ze szczególnym uwzględnieniem metod aktywizujących, opartych na samodzielnej pracy i dających uczniowi możliwość uzyskania satysfakcji z osiągania celów.

Do skutecznych metod i technik, prowadzących do samodzielnie zdobywanej, a zatem trwałej wiedzy należą między innymi:

- metody operatywne polegające na: pracy z mapą, danymi liczbowymi, tekstem źródłowym, materiałem graficznym
- metoda dyskusji dydaktycznej
- portfolio, postery.

Zajęcia terenowe stanowią integralną część edukacji geograficznej.

Każdy nauczyciel powinien zaplanować, zorganizować, przeprowadzić i podsumować zajęcia w terenie oraz lekcje prowadzone w muzeach i bibliotekach. Ze względu na konieczność integrowania wiedzy z różnych przedmiotów oraz organizacji pracy szkoły zachodzi potrzeba zaplanowania lekcji w terenie we współpracy z nauczycielami innych przedmiotów.

Zajęcia terenowe wymagają:

- określenia celów, metod i technik pracy z uczniem
- opracowania programu, wyznaczenia miejsca, określenia czasu zajęć
- opracowania kart zajęć terenowych
- oceny wykonania zadań i osiągnięć uczniów.

Ważnym elementem pracy ucznia jest zeszyt przedmiotowy, który porządkuje, aktualizuje i utrwala wiedzę oraz kształci umiejętności intelektualne ucznia poprzez rozwiązywanie zawartych w nim zadań.

Szkoła powinna zapewnić nauczycielowi geografii korzystanie z pracowni wyposażonej w podstawowe środki dydaktyczne, do których należą:

- atlasy świata i Polski
- tematyczne mapy ścienne
- roczniki statystyczne

- słowniki geograficzne
- okazy naturalne skał, minerałów, roślin uprawnych, owoców tropikalnych, itp.
- przyrządy pomiarowe do pomiaru np. wysokości Słońca i Gwiazdy Polarnej nad widnokręgiem, siły i kierunku wiatru, a także taśmy miernicze, kompasy, busole, niwelatory, itp.
- modele i przyrządy do demonstracji – globusy, horyzontarium, tellurium, gnomon, modele poziomic, model wnętrza Ziemi i inne
- tablice poglądowe, np. oświetlenia Ziemi, budowy atmosfery, budowy wnętrza Ziemi
- telewizor i magnetowid
- komputer z podłączeniem do Internetu.

Nauczyciel prawidłowo realizujący cele i założenia edukacji geograficznej powinien uwzględniać potrzeby ucznia, a także dotychczasowe wiadomości i doświadczenie ucznia.

Działania ucznia powinny być celowe, świadomie zorganizowane i konsekwentnie realizowane, a także systematycznie sprawdzane.

3.5. Opis założonych osiągnięć ucznia i propozycje metod ich oceny

Właściwe planowanie, sprawdzanie i ocenianie osiągnięć szkolnych uczniów jest przydatne i konieczne w pracy nauczyciela.

Sprawdzanie to ustalanie stanu nabytej wiedzy i umiejętności ucznia.

Ocenianie to przedstawianie przez nauczyciela opinii i oceny wiedzy ucznia wyrażonej w skali od 1 do 6 w zakresie wymagań określonych przez program nauczania.

Nauczyciel planując sposoby sprawdzania osiągnięć szkolnych uczniów, musi zapewnić im trafność, obiektywność i rzetelność:

- **Trafność** to zgodność sprawdzanych wiadomości i umiejętności ucznia z określonymi w programie nauczania wymaganiami edukacyjnymi.
- **Obiektywność** polega na jednoznacznym określaniu wymagań programowych zgodnie ze szkolnymi ocenami.
- **Rzetelność** polega na uzyskaniu przez ucznia podobnego wyniku przy dwukrotnym sprawdzaniu tych samych wiadomości i umiejętności.

Ocena szkolna spełnia kilka funkcji, m.in.:

- **informacyjną** – nauczyciel dostarcza uczniowi informacji zwrotnych o jego osiągnięciach
- **diagnostyczną** – opisuje rozwój umiejętności ucznia, rozpoznaje braki w wiedzy
- **motywacyjną** – ocenia dotychczasowe osiągnięcia i mobilizuje ucznia do dalszych wysiłków
- **instruktażową** – przy ocenie uczeń otrzymuje konkretne wskazania, w jaki sposób ma usunąć braki w swojej wiedzy.

Nauczyciel stosuje ocenianie kryterialne, które wymaga jasno sformułowanych kryteriów (a nie intuicyjne, oparte na własnym przeświadczeniu).

Zbyt dużo sprawdzianów w krótkim czasie obciąża zarówno ucznia, jak i nauczyciela, dlatego ocenianie powinno być rytmiczne, a nie okazjonalne, np. przed końcem semestru.

Wyniki oceniania dostarczają nauczycielowi informacji zwrotnych o prawidłowości i skuteczności zastosowanych metod nauczania oraz budzą refleksje nad prawidłowością zaplanowanego procesu dydaktycznego.

Uczeń powinien znać sposoby sprawdzania osiągnięć: formy, częstotliwość, narzędzia, zasady przeprowadzania sprawdzania oraz sposoby informowania rodziców o jego postępach w nauce.

Nauczyciel stosuje różne sposoby sprawdzania i oceniania osiągnięć szkolnych uczniów. Należą do nich **wypowiedzi ustne**, które są bardzo istotne w edukacji geograficznej. Dają uczniowi możliwość sprawdzenia się w sytuacji prezentowania własnego stanowiska, dyskusji, prowadzenia negocjacji, prezentacji swojej pracy domowej.

Sprawdzanie pisemne stosuje się w formie dłuższych lub krótszych testów. Nauczyciel może wystawić ocenę za sporządzenie przez ucznia portfolio, projektu lub pracę domową. Ocenie podlega praca ucznia na lekcji i na zajęciach terenowych. Do nauczyciela należy opracowanie przedmiotowego systemu oceniania, który wspomaga wielostronny rozwój ucznia i jest zgodny z wewnątrzszkolnym systemem oceniania.

Na początku nauczania geografii w I klasie gimnazjum nauczyciel powinien sprawdzić wiadomości i umiejętności uczniów wyniesione ze szkoły podstawowej, zawarte w przedmiocie przyroda, stosując test „na wejściu". W toku nauczania geografii w gimnazjum nauczyciel systematycznie sprawdza poziom wiedzy uczniów. Nauczanie geografii w gimnazjum powinno być zakończone testem „na wyjściu", tak aby nauczyciel był świadom tego, co musi zmienić w swojej pracy z uczniami, aby jego metody nauczania były skuteczniejsze, dawały większe efekty.

LITERATURA POMOCNICZA DLA NAUCZYCIELA

1. Anderson J. R., *Uczenie się i pamięć: integracja zagadnień*, WSiP, Warszawa 1998.
2. Batorowicz Z., *Mapa w nauczaniu geografii*, WSiP, Warszawa 1971.
3. Berne J., *Zajęcia w terenie*, WSiP, Warszawa 1984.
4. Brophy J., *Motywowanie uczniów do nauki*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002.
5. Czaińska Z., Wojtkowicz Z., *Aktywne metody w edukacji geograficznej, część I, II*, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Toruń 2000-2003.

6. Dylikowa A. (red.), *Zarys dydaktyki geografii w szkole podstawowej*, praca zbiorowa, PWN, Warszawa 1990.
7. Dzierzgowska I., *Jak uczyć metodami aktywnymi*, Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2005.
8. Fenstermacher G., *Style nauczania*, WSiP, Warszawa 1998.
9. Fisher R., *Uczymy, jak myśleć*, WSiP, Warszawa 1998.
10. Komorowska H., *O programach prawie wszystko*, WSiP, Warszawa 1999.
11. Kruszewski K. (red.), *Sztuka nauczania*, t. I i II, praca zbiorowa, PWN Warszawa 2005.
12. Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki*, WSiP, Warszawa 2005.
13. Licińska D., *Nauczycielski program nauczania*, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Toruń 1995.
14. Licińska D., *O źródłach wiedzy geograficznej*, Zeszyty Geograficzne, z. 1, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Toruń 2001.
15. Licińska D., *O orientowaniu się w przestrzeni geograficznej*, Zeszyty Geograficzne, z. 2, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Toruń 2001.
16. Licińska D., *O procedurach osiągania celów edukacyjnych*, Zeszyty Geograficzne, z. 3, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Toruń 2001.
17. Niemierko B., *Kształcenie szkolne: podręcznik skutecznej dydaktyki*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
18. Ornstein A. C., *Program szkolny: założenia, zasady, problematyka*, WSiP, Warszawa 1998.
19. Piskorz S. (red.), *Zarys dydaktyki geografii*, praca zbiorowa, PWN, Warszawa 1997.
20. Silberman M., *Uczymy się uczyć*, Gdańskie Wydawnictwa Psychologiczne, Gdańsk 2005.
21. Winklewski J., *Rysunek w nauczaniu geografii*, WSiP, Warszawa 1988.
22. Wojtanowicz P., *Aktywizujące metody nauczania – uczenia się geografii*, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Toruń 2006.
23. Zaczyński W., *Praca badawcza nauczyciela*, WSiP, Warszawa 1997.

Czasopisma:

1. „Geografia w Szkole”
2. „Poznaj Swój Kraj”
3. „Poznaj Świat”
4. „National Geographic”